

De Felice Olivieri Sangiacomo, Laura:

AZ EGYETEMI INTÉZETEK KÖNYVTÁRAINAK KÖZPONTI KATALÓGUSA

Gyakran tárgyalt probléma az egyetemi központi könyvtár és az egyes egyetemi intézetek könyvtárainak egymáshoz való viszonya. A kérdés szoros kapcsolatban van különleges, történelmi jellegű tényezőkkel, gyakorlati didaktikai követelményekkel, meghatározott helyi adottságokkal, s ezek gyakran erősebbek minden elhatározásnál, minden tervnél. Ez az oka annak, hogy mint azt a magunk és más országok tapasztalatai mutatják, nincs lehetőség egységes és határozott megoldásra.

Az a vélemény, hogy a koordináció elengedhetetlen a központi egyetemi könyvtár és az egyes intézeti könyvtárak között, egyre inkább általános lesz. De szerintünk ezt csak a részletekbe menő megegyezések alapján lehet megvalósítani, amint azt Mazzaracchi dr. világos előadása is megmondotta. Olyan megegyezésekre van szükség, melyeket mindkét oldal részletesen tanulmányoz, megvitát és végül elfogad; e megegyezéseknek tekintettel kell lenniük a helyi adottságokra, az egyes egyetemek jellegére és orientációjára.

Az egyetemen meglévő könyveknek a különböző intézetekbe való decentralizációja, amely pedig a fejlődés és a tudományos kutatás modern szakosodásának elkerülhetetlen következménye, bizonyos nehézségek és kár okozója. Nem szükséges bizonyítani, hogy az egyetem központi könyvtára az a szerv, amely leginkább hivatott ezek elhárítására; - olyan valóság ez, mely a gyakorlatban is széles körben érvényesül és a tények ragyogóan be is bizonyították. Mindennapos dolog, hogy az egyetemi intézetek igazgatói a központi könyvtár személyzetéhez fordulnak és kérik technikai tanácsukat és pozitív segítségüket, mert saját könyvtárukban a helyzet kibogozhatatlanná és teljesen zavarossá vált; kérik, hogy segítsenek a helytelenül leltározott és katalógizált anyag újrendezésében, a katalógusok kijavításában és használhatóvátételében.

Az egyetem központi könyvtárának jóindulatu alkalmi segítsége mindenesetre jelentős és elismert előnyt jelent egyetemi könyvtáraink helyzetének egészében, de, sajnos, nem vezet pozitív és főleg végleges eredményekhez, viszont az erőik nem gazdaságos elforgatásával jár.

Felmerül tehát az a kívánság, hogy nálunk is, más országokhoz hasonlóan - főleg Amerikában és Hollandiában - az egyetem központi könyvtára szabályosan és módszeresen nyújtson segítséget az intézeti könyvtáraknak, hogy így a különböző könyvgyűjteményeket helyesen

katalogizálják. E segítségben természetesen nyoma sincsen semmi lényegbevágó és igazgatási befolyásolásnak. Az intézeti könyvtárakat rendszeresen az intézet alkalmazottjai kezelik, akiknek nincs meg a kellő technikai felkészültségük, s így a könyveket igen gyakran tökéletlenül szakozzák és írják le, aminek az a következménye, hogy ezek könyven elkallódnak, vagy a könyvtár gyakorlatilag használhatatlanná lesz.

Ezen a téren is érvényesül a munka ésszerű specializálódásának modern követelménye, s ez ellen kár nélkül nem szegülhet semmiféle féltékeny konzervativizmus.

Általában különösebb ellenvetés nélkül elfogadják, hogy az egyetem központi könyvtára adjon technikai segítséget a katalogizálásban és a könyvanyag rendezésében az intézeti szakkönyvtáraknak, azonban az egyetemi könyvtárak könyvtárosai és az intézetek igazgatói is nehezebben fogadják már el azt a gondolatot, hogy a különböző intézetek könyvállományáról készített központi katalógust az egyetem központi könyvtára általános katalógusa mellett állítsák fel.

Vita tárgyát képezi, hogy van-e haszna valóban és szükség van-e központi katalógusra; van, aki azt állítja /Hartmann: Das Problem der Institutsbibliothek, 1939/, hogy azok az előnyök, melyek egy ilyen katalógusból származnak, végeredményben igen csekélyek ahhoz a munkához viszonyítva, amit ez igényel.

Az intézeti könyvtárak olyan központi katalógusának jelentősége, melyet az egyetem központi könyvtára állít össze és a közönség számára saját könyvtári katalógusa mellett állít fel, szerintünk különösen abban a tényben van, hogy ennek révén számba lehet venni és le lehet írni olyan értékes könyvtári anyagot, mely gyakran tökéletlenül és nem megfelelően van feldolgozva. /Ugyanis a feldolgozás kizárólag a tulajdonos intézet használatára készül technikailag meg nem felelő személyzet által./

A közönségnek kiállított katalógus a hivatalos katalogizálási szabályzat szerint készült, nyilvánvalóan a benne feldolgozott könyvállomány megőrzésére.

Egyébként nyilvánvaló és bizonyításra nem szorul, hogy az egyetem egészséges könyvbeszerzési politikája szempontjából mennyire hasznos tájékoztató és koordináló eszközt jelent a teljes áttekintés az intézetek könyvállományáról.

Ugyanaz a mű meglehet, és gyakran szükséges is, hogy meglegyen egy időben a különböző intézetekben és az egyetem központi könyvtárában. De bár ezt senki sem tagadhatja és vitathatja, mégis nyilvánvaló, hogy gyakran elvetnék vagy későbbre halasztanák bizonyos drága könyveknek több példányban való beszerzését, mikor az nem feltétlenül szükséges, s ezzel olyan megtakarítást érhetnének el, mellyel az egyetem tudományos gyűjteményét más oldalról lehetne gazdagítani. Kiegészülő és gazdaságos könyvvásárlási tervet az egész egyetem keretein belül nem lehet másképpen elkészíteni és megvalósítani, csak ha rendelkezésre áll az egyes intézmények gyűjteményeiről készített teljes és napra kész központi katalógus.

Az ellenvetés, melyet a szakkönyvtárak központi katalógusának haszna ellen felhoznak, elvi ellenvetés. Azt állítják, hogy az intézetek könyvtárai kizárólag praesens könyvtárak, melyekben az összes meglevő könyvnek kizárólag az intézetben folyó oktatás és kutatás szolgálatára kell állni.

Egy központi katalógus, mely az egyetem központi könyvtárának látogatóit felvilágosítja, hogy milyen művek vannak meg az egyes intézetek könyvtáraiban, magával hozná, hogy gyakran megjelenének az intézeti könyvtárakban kölcsönzés céljából az ott folyó kutatásban részt nem vevő egyének, s ezzel az intézet oktatóit és tanulóit tanulmányaikban akadályoznák.

Ez ellen az ellenvetés ellen igen tekintélyes hangok hangzottak el és ellentmondanak ennek azok a jó eredmények is, melyeket néhány amerikai és hollandiai egyetemen értek el.

Az egyetemek intézeti könyvtárainak nagyfoku specializálódásuk folytán egyedül van meg a lehetőségük arra, hogy a tudományos kutatás számára a ritka és fontos könyveket összegyűjtsék és gyűjteményüket állandóan korszerűsítsék, részben helyesen megválogatott vétel, részben az oktatószemélyzet útján létrejött csereviszony útján. Ezeknek a könyvtáraknak nem szabad és manapság már nem lehet kivonni magukat a nyilvános szakkönyvtárak különböző kötelezettségei alól.

Az intézetben folyó speciális tanulmányoknak mindenben előnyt kell biztosítani. De emellett lehetővé kell tenni - ha szűk határok között és megfelelő szabályzatok alkalmazásával is - hogy a könyveket akár az intézeti könyvtárban magában, akár a központi egyetemi könyvtárban más kutatók is használhassák, akkor is, ha a tudomány más területén dolgoznak.

Egy egyes rendszer, mely rövid időre átengedi a kért műveket a központi egyetemi könyvtárnak, vagy az olvasást csak a helyszínen engedi meg, ha a könyvek az intézetben folyó tanulmányokhoz éppen nélkülözhetetlenek, esetleg mikrofilm-másolatban teszi hozzáférhetővé a szükséges kivonatokat és cikkeket, rendszeren kielégítené az igényelőket, s emellett állandóan rendelkezésre állnának a könyvek anélkül, hogy az intézeti kutatómunkában súlyosabb kiesést okoznának.

Azt is felhozzák a központi katalógus ellen, hogy a központi könyvtár látogatóinak igen kevés haszna származnék a közös katalógusból, mivel az intézetnek gyakran csak kevés könyvtári személyzete van, az intézetek csak rövid időre vannak nyitva, a szünetekben pedig hosszú ideig zárva tartják őket. Ezek a nehézségek esetlegesek és megfelelő intézkedésekkel elháríthatók, de semmiképpen sem csökkentik a szakkönyvtárak központi katalógusának dokumentatív értékét.

E ponton tisztázni kell, hogy szükség van-e arra, hogy a közös katalógusban azok a szakkönyvtárak is szerepeljenek, melyek már igen jelentős állománnyal rendelkeznek, eléggé ismertek és olyan sűrűn látogatottak, akár a nyilvános könyvtárak.

Általában ez az eset áll fenn a nagy kari könyvtárak és ama intézeti könyvtárak esetében, melyek az idők folyamán bizonyos autonómiát szereztek maguknak és annyira gazdagították könyvállományukat,

hogy maguk is ki tudják elégíteni olvasóikat anélkül, hogy a központi könyvtárhoz vagy a többi intézeti könyvtárhoz kellene fordulniok segítségért.

E könyvtárak esetében inkább arra van szükség - mint azt Aldo Ferrabini professzor, az Olasz Könyvtárak Központi Katalógusa igazgatótanácsának elnöke ajánlotta, - hogy ezek a könyvtárak közvetlenül vegyenek részt az Olasz Könyvtárak Központi Katalógusában.

Melyek azok az okok, melyek nálunk hátráltatták az egyetemi intézetek és a központi egyetemi könyvtár központi katalógusának felállítását?

A közönség számára nyitva nem álló szakkönyvtárak szabályzata, melyet az 1909. áprilisi 223.sz. rendelettel hagytak jóvá, már kötelezővé tette az egyetemi intézetek számára, hogy a szerzők szerinti betűrendes katalógus céduláiból kettőt készítsenek és ebből egyet küldjenek meg az egyetem központi könyvtárának. Ezt a rendeletet azonban - kevés dicséretreméltó kivételtől eltekintve - nem hajtották végre, nem mintha feleslegesnek tartották volna - amint azt egyesek valóban állították is - hanem személyzet hiányában, hely hiányában és általában az eszközök hiányában.

Ha ma meg akarjuk kezdeni az egyetemeken a központi katalógus készítését, annyit jelent, mint ugyanezekkel a nehézségekkel szembenézni; azt is jelenti, hogy legelőször is revideálni kell az egyes intézetek állományának mibenlétét és a katalógusok állapotát.

Mint hogy általában technikailag felkészületlen s inkább tudományos kutatásra, mint a látszólag unalmas és lassu könyvtári munkára alkalmas emberekre bízta az intézeti könyvtárakat, ezek katalógusai gyakran nem folyamatosak, hibás módszerrel készültek, olyan hiányosságokat mutatnak, hogy még azon az intézeten belül is csak nehezen használhatók, melyek számára készültek.

Egy központi katalógus tervének megvalósítása előtt elengedhetetlen az intézetek katalógusainak módszeres revíziója, elsősorban abból a szempontból, hogy vajon az állomány teljesen fel van-e benne tüntetve, és a könyvek valójában a katalógusban szereplő raktári számok vannak-e.

Az ilyen revízióra sok intézetben hiányzanak a lehetőségek és a megfelelő eszközök. Ezt az összetett feladatot nem tudná más megoldani, mint a központi könyvtár, mely rendes és rendkívüli személyzetének szakértelmére támaszkodhat, rendelkezésére állnak a megfelelő bibliográfiai segédeszközök és biztosítani tudja - megfelelően kidolgozott munkatervével - a munka helyes koordinációját és takarékos felhasználását.

Örömmel utalok itt arra a tervre, hogy fel szándékozzák állítani a római egyetem bölcsészeti kara könyvtárainak központi katalógusát a Biblioteca Alessandrinában. Ezt a tervet Franco Bartoloni, a római egyetemen a palaeographia rendes tanára - akinek bibliográfiai és könyvtártechnikai tudását mindnyájan jól ismerjük - benyújtotta a római egyetem bölcsészeti tanácsához és sikerült elérnie, hogy egy tanulmányi bizottságot nevezzenek ki, amely szinte egyhangulag a terv mellett nyilatkozott.

E terv szerint a katalógusok egyesítésének munkáit a Biblioteca Universitaria Alessandrinában központilag szándékozunk elvégezni, már amennyiben a munka természete azt megengedi.

A terv természetesen előírja a kar intézeti könyvtáraiban készült katalógusok előzetes revízióját s a könyveknek a helyszínen történő állományrevízióját. E revízió egyúttal a könyvek gyors felbecsülését is lehetővé teszi, s módot ad a katalógus esetleges hiányainak kiegészítésére. Nem vonatkozik azonban a katalóguscédulák kijavítására és egységesítésére, ami igen hosszú időt és sok munkát kívánna.

A katalógusok egységesítésének munkája, ha a revíziót az említett értelemben és határok között végezzük el, a következő két fázisban történne:

1/ az egyesítendő katalógusokról fényképmásolatokat készítettünk nemzetközi méretű katalóguscédulákra,

2/ át kell dolgozni magukat a katalóguscédulákat, hogy a kollektív katalógus szükséges egységességét elérjük; persze itt alkalmazkodunk - a lehetőségek szerint - a hivatalos katalógizálási szabályzathoz.

A katalóguscédulák előzetes lefényképezése sokkal gyorsabb és biztosabb mód, mint a kézi másolás; azonnal a közönség rendelkezésére bocsátható a különböző gyűjtemények teljes anyaga - bár a kérdés minden részében még nincs tisztázva -, az egyetemi könyvtárnak pedig megvan a lehetősége, hogy a saját székhelyén együttesen végezze el az egyes katalóguscédulák revízióját a birtokában levő bibliográfiai segédeszközök segítségével. Természetesen kivételt képeznek azok az esetek, mikor az illető intézetben a helyszínen van szükség bizonyos könyvanyag közvetlen revíziójára.

A tervezetnek végeredményben az a célja, hogy összegyűjtse és a lehető legrövidebb időn belül nyilvános használatra bocsássa a tervünkhöz csatlakozó intézetek birtokában levő könyvek jegyzékét egy olyan ideiglenes katalógusban, melynek használatánál lehet, hogy fordulnak elő hibák és bizonyos esetekben bizonytalanságok is lesznek, de vitathatatlan haszna is lesz. Az egyes katalóguscédulák revíziója egy második fázisban történne, csoportonként dolgoznánk fel a cédulákat, magukon a fényképmásolatokon jelezve a szükséges javításokat, s a munka befejezése után ezeket azonos formátumú, géppel irt lapokkal helyettesítenénk.

Jelenleg, míg a tanulmányi bizottság végső döntését várjuk, az egyetemi könyvtártól az egyes intézetek rendelkezésére bocsátott önkéntes és e célra különlegesen kiképzett személyzet segítségével az állomány és a katalógusok revízióját végezzük, amit a katalógusok egységesítési munkájához feltétlenül szükséges előzetes munkának kell tekinteni.

A palaeográfiai intézet könyvtárának kifogástalan katalógusa, mely a bölcsészeti kar egyesített katalógusának alapját fogja jelenteni, már elkészült és kész a lefényképezésre.

A filozófiai könyvtár katalógusa, mely 18.000 katalóguscédulát tartalmaz, s melyeket a hivatalos címleírástól némileg eltérően fo-

galmaztak meg, de alapjában világosan és egységesen, most áll revízió és kiegészítés alatt; ezt a munkát a Biblioteca Alessandrina egy hozzáértő önkéntes tagja végzi. Jelenleg a filozófiai intézet által nemrég megvásárolt Giovanni Gentile-féle könyvtárból származó anyagot dolgozzák fel.

Az előzetes revíziós munkát egyidejűleg számos katalógusra ki lehetne terjeszteni, ha megfelelő anyagi fedezet állna rendelkezésre e rendkívüli kiadások fedezésére. A munkát olyan személyek végezhetnék el, akiket az állami könyvtáraknál rendezett tanfolyamokon képeznének erre ki. A katalóguscédulák javítási munkálatait az egyetemi könyvtár katalógizáló osztályának szakemberei végezhetnék el.

Természetesen az intézetek katalógusainak egységesítésére fordított munka sohasem érné el teljesen a célját, ha nem terjedne ki az újonnan beszerzett könyvekre is. Ezért szükség van annak a biztosítására, hogy az egyes egyetemi intézetek új szerzeményeinek katalógizálásában meglegyen az egységesség és megfelelő időben készüljön el. Az egyetemi könyvtár technikai tanácsai alapján, esetleg közvetlen segítségével, megfelelően kiképzett személyeknek kell e katalógizálást elvégezni.

Ami az összes egyetemi intézmények által újonnan beszerzett könyvek központi katalógizálását illeti, szerintem további komoly probléma, mivel ez a központi könyvtár számára állandó jellegű feladatot és megfelelő anyagi eszközökkel fenntartott összetett szervezetet igényel.

Remélem, hogy erről a témáról majd beszélhetek még könyvtáros-társaim előtt, amikor az első pozitív eredményekről fogok beszámolni, melyeket a római egyetem bölcsészeti kara intézeti könyvtárainak katalógusain végzett egyesítési munkánkban elértünk.

= Accademie e Biblioteche d'Italia, 1954. 5-6.sz. 462-466.1.
